

Foto: Tom van Limpt

CREATIEF SCHRIJVEN IN EEN SCHRIJFKRING

Creatief schrijven is populair. Jongeren schrijven in dagboeken, zijn gefascineerd door songteksten van Nederlandse woordkunstenaars, volgen dichters op Instagram en schrijven creatieve spreuken op openbare gebouwen. Een mooie ontwikkeling, want creatief schrijven zorgt voor een betere taalvaardigheid en verhoogt het schrijfplezier.

YONA LAMMERS, ESTHER HANSEN & IRIS KAMP

Creatief schrijven krijgt binnen het schrijfonderwijs doorgaans weinig aandacht (Ten Peze, 2019). Zakelijk schrijven heeft daarentegen wel een duidelijke plek in het onderwijs, maar daarbij ligt de nadruk vaak op het eindproduct, terwijl het leerrendement juist zit in het schrijfproces zelf (Van den Branden, 2019). Creatief schrijven kan de mogelijkheid bieden om procesgericht te werken en kan een positieve invloed hebben op de schrijfbeleving en algemene schrijfvaardigheid (Van Burg, 2010; Campbell & Pennebaker, 2003). In het kader van een ontwerp onderzoek hebben we getoetst of creatief schrijven bijdraagt aan het schrijfplezier van brugklasleerlingen.

Van Burg (2010) definieert creatief schrijven als 'het schrijven van originele, passende teksten die enige vormkenmerken in acht nemen en persoonlijke betrokkenheid tonen' (p. 10). De leerling stelt zijn eigen regels en probeert daarbij zo creatief mogelijk te werken. Het is zelfs niet noodzakelijk dat de geschreven stukken interessant of mooi geschreven zijn. Bij creatief schrijven gaat het niet om een 'goed' eindproduct, maar om het ervaren van creatieve processen, hetgeen bijdraagt aan het taalbewustzijn en daarmee aan taalvaardigheid (Stichting Lezen, 2017). Door de vrijheid van vorm en

inhoud bij creatief schrijven kan schrijfangst en schrijfweerstand afnemen.

Ontwerpeisen

Waar moet een creatieve schrijfpdracht aan voldoen om succesvol te zijn? Om daar antwoord op te geven, raadpleegden we niet alleen relevante onderzoeksliteratuur, maar inventariseerden we ook de wensen van docenten en maakten we gebruik van een schrijfexpert aan de lerarenopleiding Nederlands van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Op basis hiervan zijn de volgende ontwerpeisen opgesteld:

1. De opdrachten bevatten geen vormeisen zoals een vaste opbouw, maar de nadruk ligt op creativiteit. Leerlingen kunnen zelf bepalen waar ze over schrijven en hoe ze dat doen, waardoor ze minder schrijfangst ervaren. Docenten kunnen er wel voor kiezen om vooraf verhaalanalytische aspecten te bespreken, zoals theorie over fictie uit leergangen.
2. De opdracht heeft een vaste opbouw, waarin de mate van sturing en hulp afgebouwd wordt: een of meerdere kleine opdrachten leiden naar de hoofdopdracht toe. De opdrachten houden onderling verband en er worden suggesties (de zogeheten steunpunten) gegeven waar leerlingen gebruik van mogen maken. Zo wordt

FASE	UITLEG	VOORBEELD
Vorbereidende fase	<p>Tijdens de voorbereidende fase gaan leerlingen hun creativiteit op gang brengen. De docent kan ervoor kiezen om een thema aan de les te koppelen, om meer eenheid te creëren in de klas. Ook kan de docent ervoor kiezen om een literair begrip toe te voegen aan de les, zoals <i>karakters</i> of <i>setting</i>. De docent gaat dan eerst nog in op deze onderwerpen.</p> <p>Vervolgens krijgen de leerlingen een of meerdere voorbereidende opdrachten. Dat zijn kleine opdrachten waarbij leerlingen hun fantasie de vrije loop kunnen laten gaan zonder een tekst te hoeven schrijven. De docent kan een opdracht kiezen die past bij het thema van de les of het gekozen literair begrip. Laat de leerlingen bijvoorbeeld een ruimte tekenen, karaktereigenschappen van hun personage noteren of een spannende eerste of laatste zin schrijven.</p> <p>Na het uitvoeren van de opdrachten gaan groepjes met elkaar in gesprek: wat hebben ze bedacht? Leerlingen krijgen zo de kans om geïnspireerd te raken door elkaar.</p>	<p>Het thema van de lessen is 'rijkdom' en de theorie over het begrip <i>karakters</i> uit Op niveau wordt hieraan gekoppeld. De leerlingen krijgen de opdracht om een karakter te bedenken dat op een zelfgekozen gebied 'rijk' is en noteren kenmerken waar je dat aan kan zien. Deze kenmerken zijn zo uiteenlopend mogelijk: uiterlijk, hobby's, werkzaamheden, vriendschappen, gedachtes, alles mag genoteerd worden.</p>
Schrijffase	<p>Met de input van de vorige opdracht gaan de leerlingen door naar de hoofdopdracht. Ze krijgen de opdracht om een creatieve tekst te schrijven. Dit kunnen allerlei soorten opdrachten zijn, maar in de opdrachten moeten wel steunpunten worden aangeboden. Zo kunnen er bijvoorbeeld plaatjes op het bord worden getoond van ruimtes waarin het verhaal zich af mag spelen. Leerlingen hoeven deze steunpunten niet per se te gebruiken.</p>	<p>Leerlingen krijgen de opdracht om hun personage iemand te laten ontmoeten die zijn rijkdom niet bezit. Deze ontmoeting mogen ze geheel zelf vormgeven. De leerlingen moeten proberen om het karakter van het personage in deze ontmoeting weer te geven. Als steunpunt worden er drie personages op het bord getoond, met foto en korte beschrijving, die ze kunnen gebruiken voor deze ontmoeting.</p>
Revisiefase	<p>Na het schrijven van de tekst gaan de leerlingen in een groepje elkaars teksten lezen en bespreken. Ze krijgen de opdracht om positieve feedback te geven. Deze feedback wordt gestuurd door de docent, door de leerlingen een gerichte opdracht te geven, zoals het aanwijzen van drie mooie woorden in de tekst. Ook mogen ze elkaar vragen stellen over de tekst, bijvoorbeeld over onduidelijkheden. Het horen van voorbeelden van anderen, het gewezen worden op sterke punten uit de eigen tekst en de vragen die gesteld zijn over de tekst geven de leerlingen inspiratie om hun tekst te verbeteren. Ten slotte herschrijven de leerlingen hun tekst dan ook.</p>	<p>De leerlingen krijgen de volgende feedbackopdracht: 'Onderstreep een passage waarin de rijkdom van het personage het krachtigst naar voren komt. Bepaal samen of de rijkdom indirect of direct wordt genoemd en bepaal welk effect dat op jou als lezer heeft.' Daarna krijgen de leerlingen de opdracht om minstens één inhoudelijke vraag over het verhaal te stellen, over iets waar nog onduidelijkheid over bestaat.</p> <p>Vervolgens herschrijven de leerlingen hun tekst op basis van de nieuwe inspiratie die ze hebben opgedaan in deze fase.</p>

Kader 1. Schrijfkringfasen met uitleg en een voorbeeld

houvast geboden aan de leerlingen die dat nodig hebben; ze krijgen bijvoorbeeld een startplek, beschrijven eerst een personage of gebruiken een afbeelding voor inspiratie. Hiermee voorkom je dat leerlingen naar een leeg schrift blijven staren.

- De opbouw van de les geeft het proces weer: voorbereiden – schrijven – revisie (feedback en herschrijven). Het doel hiervan is dat leerlingen inzien dat schrijven een proces is en dat docenten dit proces ook beter kunnen begeleiden door het zichtbaar te maken in de lesopbouw.
- Feedback wordt gegeven door de leerlingen zelf (peer-feedback), is positief of bevragend en wordt door de docent aangestuurd door het bepalen van het onderdeel waar de leerlingen feedback op gaan geven. Het geven van positieve feedback waarin dieper wordt ingegaan op het waarom van de positieve ervaring, is opbouwend voor leerlingen. Door vragen te stellen kunnen onduidelijkheden worden besproken en door het feedbackonderdeel door de docent te laten bepalen wordt ervoor gezorgd dat leerlingen inhoudelijk naar specifieke tekstonderdelen kijken in plaats van alleen naar bijvoorbeeld spelling en interpunctie.

Schrijfkkring

Op basis van deze ontwerpeisen hebben we ervoor gekozen om een 'schrijfkkring' als uitgangspunt te gebruiken voor de lessen creatief schrijven. De lessen zijn gericht op verschillende thema's rondom creatief schrijven. Denk hierbij aan spanning, personages of ruimte. In de lessen is er veel sprake van praten over het schrijfproces. Het idee doet dan ook denken aan de leeskring, waarin gelezen boeken in kleine groepen worden besproken en geanalyseerd.

In onze schrijfkkring gingen brugklasleerlingen van het vwo in groepjes van 3 à 4 zelf creatieve teksten schrijven. In de verschillende les- en schrijffasen – de voorbereidende fase, de schrijffase en de revisiefase – werd er veel gesproken over het schrijfproces. Het werken in groepen kan bijdragen aan het verwerven van kennis. Ook blijft kennis beter hangen als leerlingen het geleerde onder woorden moeten brengen. Door samen te moeten werken neemt bovendien de kans af dat leerlingen hun werk niet uitvoeren: de rest van de groep kan immers niet verder zonder inbreng van de ander. Tegelijkertijd hebben we leerlingen – binnen de context van de schrijfkkring – ook individueel een opdracht laten inleveren, omdat dat het leerrendement kan verhogen, een principe dat ook bekend is bij leeskringen (De Wit, 2006).

De schrijfkkring is geschikt voor alle niveaus en leer-

jaren, omdat de opdrachten aangepast kunnen worden aan ieder niveau. Daarnaast is het een eenvoudig in te zetten werkvorm die gebruikt kan worden binnen bestaande leergangen. Het doel van de schrijfkringlessen is de leerlingen op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met schrijfvaardigheid, waarbij veel oog is voor het schrijfplezier en de schrijfbeleving. In kader 1 wordt de inhoud van de drie fasen (vorbereidende fase, schrijffase en revisiefase) uiteengezet en geïllustreerd.

Het doel van de schrijfkringlessen is de leerlingen op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met schrijfvaardigheid, waarbij veel oog is voor het schrijfplezier en de schrijfbeleving

Schrijfplezier

In dit ontwerponderzoek is onderzocht of de schrijfkkring zorgt voor meer schrijfplezier bij leerlingen. Voorafgaand aan de lessen is er een nulmeting uitgevoerd, waarin de leerlingen aangaven in welke mate zij schrijven plezierig vonden. Vervolgens startten de leerlingen met de schrijfkkring. Zij voerden eerst de voorbereidende fase uit: de leerlingen bedachten een personage en noteerden zo veel mogelijk kenmerken van dit personage. Ze beschreven het karakter dat ze gingen gebruiken. Na de voorbereidende fase volgde de schrijffase, waarin drie verschillende opdrachten getoetst werden op de mate van plezier. Na deze fase voerden de leerlingen bij één geschreven tekst de revisiefase uit. Na afloop van elke opdracht beantwoordden de leerlingen enkele vragen over hun ervaren schrijfplezier. De volgende opdrachten werden op plezier getoetst:

Opdracht 1 – Op het bord staan een aantal plaatjes waaruit de leerlingen er drie mogen kiezen. Na de keuze schrijven de leerlingen een stukje tekst waarin hun karakter voorkomt en waarin de gekozen plaatjes verwerkt zijn.

Opdracht 2 – De leerlingen stellen zich voor dat hun personage door een drukke winkelstraat loopt. Ze beschrijven wat zij zien, voelen of ruiken door de ogen van hun personage. In deze tekst moeten karaktereigenschappen van hun personage naar voren komen.

Opdracht 3 – De leerlingen starten zonder opdracht met het schrijven van een stukje tekst over hun personage. Op het bord verschijnen willekeurig losse woorden, die zij letterlijk in hun tekst moeten verwerken op het moment dat het woord verschijnt (*zand, olifant, meisjes, minister van Defensie, bankleuning*). (Zie kader 2 voor een voorbeeld van hoe een leerling deze drie opdrachten uitwerkte.)

Een leerling (12 jaar) schreef de volgende drie teksten:

Opdracht 1 – Er loopt iemand over straat. Ik kan niet zien wie het is. Als het dichterbij komt, zie ik dat het een zij is. Ze ziet er aardig uit. Het meisje draagt sneakers die ik altijd al wilde hebben. Ik zie dat ze sportkleding draagt, maar voor welke sport...? Nu ze dichterbij komt denk ik dat het zeilkleding is, of in elk geval iets met zwemmen. Ze pakt haar mobieltje en haar aardige blik verandert direct in frustratie.

Opdracht 2 – Ik loop door de stad en pak mijn mobiel. Ik heb een bericht van mijn moeder. Dit bericht hoeft ik eigenlijk helemaal niet te lezen, want ik weet toch al wat erin staat. 'Lieverd, kom je zo thuis? Het is al bijna donker.' De zin spookt door mijn hoofd heen. Zonder het berichtje te beantwoorden stop ik mijn mobiel weg en loop ik verder door de straat. Ik loop langs een aantal winkels, maar ga nergens naar binnen. Het gekrijst van jonge kinderen zorgt ervoor dat ik zo snel mogelijk weg wil, maar niet naar huis...

Opdracht 3 – Ik pak mijn fiets en ga naar het strand. Daar zet ik mijn fiets tegen het hek in het zand. Ik heb afgesproken met iemand die waarschijnlijk al lang op mij zit te wachten, want mijn getwijfel zorgde ervoor dat ik te laat vertrok. Ik kom langs een café waar een opblaasolifant voor staat en zie een groep meisjes uit mijn klas: hier was het feestje dus. Gelukkig heb ik iets verderop afgesproken. Ik loop het café binnen en het is helemaal stil: op de tv boven de bar is de minister van Defensie iets aan het vertellen. De schrik van het bericht zorgt ervoor dat ik neerval op de leuning achter mij.

Kader 2

De creatieve schrijfoopdrachten worden door de leerlingen als plezierig ervaren

Uit het onderzoek blijkt dat alle drie de creatieve schrijfoopdrachten door de leerlingen als plezierig worden ervaren, terwijl meer dan de helft van de leerlingen in de nulmeting aangaf schrijven niet plezierig te vinden. De grote meerderheid vindt elke opdracht leuk en zegt de opdrachten vaker te willen doen. Opdracht 3 werd als plezierigst beoordeeld, gevolgd door opdracht 1 en op de derde plek opdracht 2.

Creatief schrijven binnen een schrijfkring zorgde dus voor meer schrijfplezier bij brugklasleerlingen. Vervolgonderzoek in vwo 4 (Lammers, 2021) liet zien dat leerlingen die aan een schrijfkring deelnamen meer schrijfplezier ervoeren dan leerlingen die dezelfde lessen volgden zonder schrijfkring. Beide groepen kregen de opdracht om een column te schrijven en kregen daarbij uitleg over inhoud, formulering en publiek. De leerlingen die bij die uitleg de fasen van de schrijfkring doorliepen in hun groepje, scoorden significant hoger op plezierbeleving dan de controlegroep. Ook in de bovenbouw kan creatief schrijven dus een meerwaarde hebben. Zo vertelden leerlingen dat ze het fijn vonden dat ze sneller aan de slag konden door de inspiratie die ze van anderen kregen, dat het sociale aspect van het bespreken van teksten prettig én leerzaam was en dat ze positiever waren over creatief schrijven. Kortom, alle redenen om creatief schrijven binnen een schrijfkring een vaste plek te geven in het curriculum. ■

LITERATUUR

- Branden, K. Van den. (2019). De paradox van het schrijfonderwijs: We weten hoe het moet, maar wie doet het? *Tijdschrift Taal*, 9(14), 30–35.
- Burg, S. van. (2010). *Schrijf je slim – Onderzoeksinventarisatie: Effecten van creatief schrijven in het onderwijs*. Kunstfactor.
- Campbell, R., & Pennebaker, J. (2003). The secret life of pronouns: Flexibility in writing style and physical health. *Psychological Science*, 14(1), 60–65.
- Lammers, Y. (2021). *De schrijfkring in vwo-4: Een onderzoek naar het effect van schrijfkringen op de tekstkwaliteit van een column en het plezier van leerlingen* [Ongepubliceerde masterthese]. Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Peze, A. ten. (2019). Het schrijfclub: Creatief schrijven in havo en vwo 4. *Levende Talen Magazine*, 106(4), 5–9.
- Stichting Lezen. (2017). *Creatief schrijven en lezen combineren op de middelbare school: Achtergronden en praktische tips voor docenten*.
- Wit, M. de. (2006). De kracht van de leeskring: Spreekvaardigheid en leesbeleving in de bovenbouw. *Levende Talen Magazine*, 93(4), 5–7.

web en app

<vlit.nl/smaakmakers>

Onlangs verscheen op de website Literatuurgeschiedenis een serie van vijf korte films over bekende middeleeuwse verhalen. De films zijn vooral bedoeld om leerlingen nieuwsgierig te maken. Ze tonen sleutelscènes die aanknopingspunten bieden voor de klassikale behandeling van een tekst. In elke film staat één personage centraal.

<vlit.nl/vakinzicht>

Heeft je leerling behoefte aan inzicht en overzicht? Daarbij helpen de vakinzichtkaarten. Deze kaarten geven inzicht in de vragen, verbanden en denkwijzen die bij het vak horen. Je vindt ze op de website voor moderne vreemde talen van SLO.

<talkpal.ai>

TalkPal is een AI-gestuurde taaltutor waarmee gebruikers hun taalvaardigheden kunnen oefenen door te chatten met gesproken of geschreven tekst. De tool, die beschikbaar is in verschillende talen, biedt realtimefeedback en corrigeert zinnen om gebruikers te helpen hun taalvaardigheid te verbeteren.

<vlit.nl/globalcit>

Dit openaccessboek brengt in kaart hoe een multidimensionale vreemdetalendidactiek kan helpen om wereldburgers te vormen. De auteurs verkennen de uitdagingen die komen kijken bij het ontwikkelen van contextgevoelige onderwijspraktijken in een steeds globalere omgeving. Ook laten ze zien hoe inzichten uit verwante disciplines hierbij kunnen helpen. Deze meervoudige en internationale perspectieven op *global citizenship* in het talenonderwijs bieden inspiratie voor de praktijk van onderwijs en beleid.

<vlit.nl/nieuwgeluid>

Lol in de letteren: Bas Jongenelen en Frank van Pamelen blazen het stof van taal en literatuur. Ze maakten 26 afleveringen, elk over een letter uit het alfabet.

<vlit.nl/kerndoelnl>

'We willen dat leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot taalcompetente burgers, zodat ze zich in allerlei situaties kunnen redden met taal. Dat betekent onder andere dat ze goed leren lezen en schrijven', vertelt Herman Franssen, procesregisseur kerndoelenteam Nederlands. In gesprek met Boukje Bruins en Gerriën Groen laat hij zien hoe het team kerndoelen Nederlands en de advieskring met elkaar samenwerken. Groen vertelt wat de actuele kerndoelen straks voor leraren Nederlands gaan betekenen.

<vlit.nl/tshirt>

Laat je leerlingen een T-shirt ontwerpen dat een beeld geeft van de rijke Europese meertaligheid. Dat is de opdracht bij de creatieve ontwerpwedstrijd van de Europese Dag van de Talen. De ontwerpen van je leerlingen kunnen een mooi symbool zijn van waardering voor de Europese taaldiversiteit. Op deze site vind je de voorwaarden voor deelname, het aanmeldingsformulier en voorbeelden uit voorgaande jaren. De deadline is 31 december 2023.

<vlit.nl/cnet>

CNET heeft de beste apps op een rijtje gezet voor het leren van talen. De apps helpen de gebruikers om in eigen tempo woordenschat op te bouwen en vloeiend te worden door middel van boeiende lessen – allemaal vanuit je smartphone of laptop.

<vlit.nl/lesinlezen>

Goed kunnen lezen én begrijpen wat je leest, is broodnodig: om goed te kunnen leren enerzijds, om simpelweg te kunnen functioneren in deze complexe, talige kennismaatschappij anderzijds. Onderwijs kan het verschil maken voor het leesbegrip van kinderen en jongeren. *Les in lezen* is een inspiratiegids voor effectief leesonderwijs met zestien lesideeën en good practices.

<ron1900.nl>

Het weblog Rond1900.nl richt het vizier op het 'breukvlak van twee eeuwen': de 19e en 20e eeuw, waarin kunst en cultuur onder invloed van denkers als Nietzsche en Freud en politieke en maatschappelijke veranderingen een ander gezicht kregen. Vanuit de actualiteit wordt ingezoomd op het kleurrijke fin de siècle. Alle kunstvormen komen aan bod: literatuur, beeldende kunst, toneel, tv, muziek, architectuur en maatschappelijk-culturele thema's als wetenschap, taal en internet.

<vlit.nl/chatbotz>

Sinds de lancering van ChatGPT is er veel te doen over zogeheten intelligente dialoogsysteem waarmee je in 'gesprek' kunt. Toch is dit geen totaal nieuw fenomeen. In 2020 publiceerden Serge Bibauw en collega's al een artikel (zie <vlit.nl/chatbot1>) waaruit blijkt hoe effectief communiceren met een bot is voor taalleerders. Nu is er een nieuwe publicatie die de laatste inzichten presenteert. Daaruit blijkt opnieuw dat dialoogtools werken, of leerders nu mondeling of schriftelijk in interactie gaan met een machine. Wel zijn er grote verschillen onderling. Een chatbot waarbij je alleen korte zinnen moet uiten, is minder zinvol dan een waarbij je hele verhalen kunt vertellen. De grote uitdaging voor ontwikkelaars van chatbots ligt in interactie op een hoger niveau waarbij ook argumentatie, probleemoplossend vermogen en culturele kennis een rol spelen.

<vlit.nl/spaanseles>

Deze online workshop, aangeboden door het Consejería de Educación in de Benelux, behandelt het leren van de Spaanse taal en cultuur door middel van podcasts, muziek, film, reclame, kunst en literatuur. Eerst worden de voordelen van het introduceren van dit materiaal in de klas gepresenteerd, gevolgd door voorbeelden van het soort oefeningen dat kan worden uitgevoerd. Dit wordt aangevuld met voorbeelden van kant-en-klare praktische hulpmiddelen.